

EINDREDACTIE

Gert-Jan Ludden & Eelco H. Dykstra

EEN WEERBARE SAMENLEVING?

BETER VOORBEREID
MET INZICHTEN VAN EXPERTS

EINDREDACTIE

Gert-Jan Ludden & Eelco H. Dykstra

EEN WEERBARE SAMENLEVING?

BETER VOORBEREID
MET INZICHTEN VAN EXPERTS

Colofon

EINDREDACTIE

Gert-Jan Ludden & Eelco H. Dykstra

BUREAUREDACTIE

Marlène van Vijfeijken | CATO-communicatie

GRAFISCHE VORMGEVING

Plzant communicatie | Evelien van der Veen

ILLUSTRATIES

Peter Koch | cartoonist & live tekenaar

DRUKWERK

ORO grafisch projectmanagement

NUR NON-130

ISBN 978-90-827751-8-1

Eerste druk, eerste oplage 2026

Foto & illustratie omslag: iStockphoto (*Globe: Romolo Tavani* | *Infrastructure icons: Genestro*)

UITGEVER

E-mail: info@svdc.nl

Website: www.svdc.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de auteursrechten te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Inhoud

<i>Inleiding</i>	5
<i>Op weg naar een weerbare samenleving</i>	
Gert-Jan Ludden & Eelco H. Dykstra	
<i>Hoofdstuk_01</i>	9
<i>De kracht van Nederland</i>	
Paul Gelton & Jaap Donker	
<i>Hoofdstuk_02</i>	35
<i>Een weerbare samenleving als preventie voor oorlog</i>	
Michiel Verlinden	
<i>Hoofdstuk_03</i>	61
<i>Bouw geen fort, plant een bos</i>	
Christiaan Ottow	
<i>Hoofdstuk_04</i>	73
<i>Geloofwaardige structurele paraatheid door Nederlandse bedrijven</i>	
Jan Pol	
<i>Hoofdstuk_05</i>	98
<i>De gemeentesecretaris als verbindende schakel</i>	
Ruud Bakker, Roxane Daniëls & Marjan Wynia	
<i>Hoofdstuk_06</i>	121
<i>Continu betrouwbaar drinkwater leveren, hoe doen we dat?</i>	
Ina Schaafsma	
<i>Hoofdstuk_07</i>	139
<i>Weerbaarheid begint bij jezelf</i>	
John Busch	
<i>Hoofdstuk_08</i>	149
<i>Zicht op burgerhulp</i>	
Ralf van Vegten	
<i>Hoofdstuk_09</i>	168
<i>Van Nationale Zorgreserve naar een stelsel van burgerreserves</i>	
Charlotte de Schepper & Annette Visser	

Inhoud

<i>Hoofdstuk_10</i> <i>Religie, dood en weerbaarheid: morele lessen uit Oekraïne en Rusland</i> Willemijn Kemp & Joris van Bladel	187
<i>Hoofdstuk_11</i> <i>Weerbaarheid onder vuur: lessen uit Oekraïne voor Nederland</i> Johan Haan	214
<i>Hoofdstuk_12</i> <i>Kan ik iets voor je betekenen?</i> Constantijn Geluk	234
<i>Hoofdstuk_13</i> <i>Safety, security and resilience in the United Arab Emirates, more than a case study, perhaps an example for others?</i> Roberto Manunta	257
<i>Hoofdstuk_14</i> <i>Why Digital Security is Infrastructure, Not Just Protection</i> Veda T. Woods	274
<i>Hoofdstuk_15</i> <i>International perspectives on Agri-Food in the Netherlands</i> Christian Fu Mueller	287
<i>Hoofdstuk_16</i> <i>Leaning into Fragmentation: Understanding Complexity to Build a More Resilient Canada</i> Perry N. Steckly	300
<i>Biografieën</i>	326

Inleiding

... op weg naar een weerbare samenleving

De afgelopen jaren hebben op indringende wijze duidelijk gemaakt hoe kwetsbaar een moderne samenleving kan zijn. De coronacrisis fungeerde als een ongekende stresstest die diepe sporen naliet in Nederland en ver daarbuiten. Wat begon als een gezondheids crisis ontwikkelde zich al snel tot een brede maatschappelijke ontwrichting door uitval van essentiële voorzieningen. Niet alleen de zorg stond onder druk, ook het onderwijs werd ontregeld, economische sectoren vielen stil en sociale structuren kwamen onder spanning te staan. Vertrouwde zekerheden bleken minder vanzelfsprekend dan gedacht.

Deze periode heeft een fundamenteel inzicht blootgelegd: crisis-beheersing begint niet pas wanneer een crisis zich aandient, maar vereist voortdurende voorbereiding, samenwerking en aanpassingsvermogen. Een samenleving die bestand wil zijn tegen schokken moet beschikken over veerkracht – het vermogen om verstoringen vroeg te zien, op te vangen, zich aan te passen en snel te herstellen.

Sinds de oorlog in Oekraïne is dit besef verder verdiept en verbreed. Waar de coronacrisis vooral een interne kwetsbaarheid zichtbaar maakte, confronteert de veranderde geopolitieke situatie ons met externe dreigingen die direct impact kunnen hebben op Nederland. De veiligheidssituatie in Europa is fundamenteel veranderd. Begrippen als hybride dreiging, strategische afhankelijkheid en digitale oorlogsvoering zijn niet langer abstract, maar maken deel uit van een nieuwe realiteit waarin onzekerheid en complexiteit toenemen. Dat is dan ook de reden dat de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid sinds december 2024 een nationaal weerbaarheidsprogramma is gestart.

Tegen deze achtergrond richt Nederland zich nadrukkelijk op een aantal scenario's die potentieel ontwrichtend zijn. Het eerste scenario betreft een langdurige uitval van essentiële voorzieningen, met name elektriciteit. Onze samenleving is in hoge mate afhankelijk van een stabiele energievoorziening. Vrijwel alle vitale processen – van drinkwatervoorziening tot communicatie, van zorg tot betalingsverkeer – zijn afhankelijk van elektriciteit. Een langdurige stroomuitval zou het dagelijks leven vrijwel

direct ontregelen en kan leiden tot cascade-effecten waarbij meerdere systemen gelijktijdig uitvallen.

Het tweede scenario betreft de toenemende cyberdreiging. Digitalisering heeft onze samenleving efficiënter en innovatiever gemaakt, maar ook kwetsbaarder. Overheden, bedrijven en burgers zijn afhankelijk van complexe digitale infrastructuren die doelwit kunnen zijn van sabotage, spionage en verstoring. Cyberaanvallen kunnen zich snel ontwikkelen en hebben vaak grensoverschrijdende gevolgen. De impact kan variëren van tijdelijke verstoringen tot langdurige ontregeling van vitale processen.

Het derde scenario is een situatie waarin Nederland betrokken raakt bij een militair conflict in het kader van collectieve verdediging, zoals bedoeld in artikel 5 van de NAVO. Wat lange tijd als onwaarschijnlijk werd beschouwd, is inmiddels een reëel denkbaar scenario geworden. Een dergelijk conflict raakt niet alleen de krijgsmacht, maar de gehele samenleving. Denk aan mobilisatie, verstoring van internationale handel, druk op infrastructuur en een verhoogde dreiging op het eigen grondgebied.

Deze scenario's maken duidelijk dat de mogelijke ontwrichting aanzienlijk groter kan zijn dan wat tijdens de coronacrisis is ervaren. Tegelijkertijd is het belangrijk te onderkennen dat deze dreigingen niet op zichzelf staan. Ze zijn onderling verweven en spelen zich af in een internationale context. Een cyberaanval kan onderdeel zijn van een hybride conflict, een energiecrisis kan voortkomen uit geopolitieke spanningen en militaire dreiging kan gepaard gaan met digitale en economische verstoringen.

Juist deze verwevenheid vraagt om een bredere benadering van risico's en crisisvoorbereiding. Daarom wordt steeds vaker gesproken over een *all hazard approach*: een benadering waarbij niet één specifiek type dreiging centraal staat maar het vermogen om met uiteenlopende crises om te gaan. Of het nu gaat om pandemieën, natuurrampen, technologische storingen of geopolitieke conflicten – de kernvraag is hoe systemen, organisaties en mensen zodanig worden ingericht dat zij flexibel en robuust kunnen reageren op verschillende soorten verstoringen.

Een *all hazard approach* vraagt om generieke capaciteiten: goede informatievoorziening, effectieve besluitvorming, sterke netwerken, redundantie in systemen en een hoge mate van aanpassingsvermogen. Het gaat niet alleen om het voorspellen van specifieke risico's, maar vooral om het versterken van het fundament van de samenleving zodat deze bestand is tegen het onverwachte.

Daarbij is het van belang om verder te kijken dan nationale grenzen. Dreigingen zijn per definitie internationaal en vragen om samenwerking tussen landen. Dit boek onderstreept dat door naast Nederlandse perspectieven ook internationale inzichten te bieden. Vier hoofdstukken zijn geschreven door buitenlandse auteurs die vanuit hun eigen context en expertise bijdragen aan een breder begrip van weerbaarheid en crisisvoorbereiding. Hun bijdragen laten zien dat hoewel contexten verschillen, veel uitdagingen vergelijkbaar zijn – en dat landen van elkaar kunnen leren.

Een andere centrale gedachte in dit boek is de zogenoemde *whole-of-society approach*. Effectieve crisisbeheersing is geen exclusieve taak van de overheid. Integendeel: het vereist een gezamenlijke inspanning van alle onderdelen van de samenleving. Overheden spelen een cruciale rol in het stellen van kaders en het coördineren van respons maar zijn afhankelijk van andere partijen.

Bedrijven beheren en onderhouden een groot deel van de vitale infrastructuur en leveren essentiële goederen en diensten. Kennisinstellingen dragen bij met onderzoek, innovatie en analyse. Media vervullen een sleutelrol in het verspreiden van betrouwbare informatie en het tegengaan van desinformatie. En burgers vormen uiteindelijk de basis van de samenleving: hun gedrag, veerkracht en bereidheid om samen te werken zijn bepalend voor hoe een crisis zich ontwikkelt.

Resilience – oftewel weerbaarheid in het Nederlands – ontstaat dan ook op meerdere niveaus. Op individueel niveau gaat het om bewustzijn en zelfredzaamheid: voorbereid zijn op verstoringen, weten wat te doen en verantwoordelijkheid nemen. Op organisatieniveau draait het om continuïteit, risicomanagement en samenwerking. En op maatschappelijk niveau gaat het om samenredzaamheid, vertrouwen, solidariteit en het vermogen om collectief te handelen onder druk.

Dit boek brengt zestien thema's samen die elk een aspect belichten van een weerbare, veerkrachtige en crisisbestendige samenleving. De bijdragen van experts uit verschillende disciplines bieden inzichten, reflecties en praktische handvatten. Samen vormen zij geen blauwdruk maar een breed perspectief op wat nodig is om Nederland beter voor te bereiden op toekomstige crises.

De centrale vraag is niet óf zich nieuwe crises zullen voordoen, maar wanneer en in welke vorm. In een wereld die wordt gekenmerkt door complexiteit en onzekerheid is volledige voorspelbaarheid een illusie. Wat wel mogelijk is, is voorbereiding: investeren in structuren, samenwerking en kennis die het verschil kunnen maken wanneer het erop aankomt.

Een weerbare samenleving ontstaat niet vanzelf. Zij is het resultaat van bewuste keuzes, gezamenlijke inspanningen en een lange adem. Dit boek wil daaraan bijdragen door inzichten te bundelen en het gesprek te stimuleren over hoe Nederland zich kan ontwikkelen tot een samenleving die niet alleen bestand is tegen crises, maar er ook sterker uit kan komen

Wij wensen u veel leesplezier.

Gert-Jan Ludden

Eelco H. Dykstra

EEN WEERBARE SAMENLEVING

Recente crises hebben pijnlijk duidelijk gemaakt hoe kwetsbaar een moderne samenleving is. De coronapandemie legde interne zwaktes bloot, terwijl de oorlog in Oekraïne de aandacht vestigt op externe dreigingen. Samen onderstrepen zij één centrale les: weerbaarheid ontstaat niet tijdens een crisis, maar al ver daarvoor – door voorbereiding, samenwerking en aanpassingsvermogen.

Dit boek verkent hoe Nederland zich kan ontwikkelen tot een samenleving die schokken opvangt en er sterker uitkomt. Drie ontwrichtende scenario's staan centraal: langdurige uitval van elektriciteit, cyberaanvallen en een militair conflict. Deze dreigingen zijn veelal onderling verweven en vaak internationaal van aard.

Daarom pleit dit boek voor een *all hazard* approach, gericht op generieke aspecten zoals informatievoorziening, besluitvorming en flexibiliteit. Tegelijk vraagt weerbaarheid om een *whole-of-society approach* waarin overheid, bedrijven, kennisinstellingen, media én burgers gezamenlijk verantwoordelijkheid dragen. Weerbaarheid speelt zich af op meerdere niveaus: van individuele zelfredzaamheid tot organisatorische continuïteit en maatschappelijke samenhang. Vertrouwen, samenwerking en solidariteit zijn daarbij essentieel.

Met bijdragen van (inter)nationale experts biedt dit boek zestien perspectieven op crisisbestendigheid. Geen blauwdruk, maar een veelzijdig kompas voor een onzekere toekomst. Want de vraag is niet óf de volgende crisis komt, maar wanneer. Dit boek laat zien hoe Nederland zich daarop kan voorbereiden – en waarom een weerbare samenleving een bewuste keuze is.

